

sonrasına aittir ve genellikle duvarla çevrili bahçe içerisinde inşa edilmiştir. Bahçede ocak, tandır ve büyük yapılarda havuz yer almaktadır. Malatya evlerinde iki plan şeması hâkimdir. Bunlardan dört odalı evlerde ortada büyük bir iç sofa bulunur. Odalar sofa etrafına mutfak (hızna), kiler-depo (misandele), oturma ve misafir odaları şeklinde dizilir. İki oda arasına hamam ve helâ yerleştirilmiştir. Alt ve üst kat aynı kuruluşa sahip olup bunların üzerinde köşk (yazlık) bulunur. Bazı evlerde üstteki sofanın altına rastlayan girişler eyvan biçiminde düzenlenmiştir. Alt katta kiler-depo, üst katta genellikle sofa, iki oda ve mutfak yer alır. Helâ bahçe içerisinde veya balkonun bir köşesindedir. Alt kat pencerelerinin az ve küçük olmasına rağmen ikinci kat ve cumba pencereleri hem çok hem de geniş tutulmuştur. Malatya ev mimarisinde "gantarmalı oymalı" ve "ahşap gantarmalı" diye bilinen pencereler karakteristiktir. Taş temel üzerindeki beden duvarları kerpiç yağma ve dolma tekniklerinde yapılmıştır. Bağdâdî tekniği cumba, köşk-yazlık yapımında, ayrıca tavan- taban inşasında kullanılmıştır. En çok görülen çıkmalar oda genişli-

Malatya – Harput yolundaki Sisman Han

ğinde köşe ve gönye biçiminde olanlarıdır. Malatya evleri süsleme yönünden Anadolu'nun diğer şehirlerindeki evlere benzer. Dolap, yüklük (örtülük), mutfak, kiler süsleri, pencere ve balkon kafesleri ahşap, kapı alınlıkları, kapı tokmakları demir, çırallık ve raflar alçı malzemelidir. Mücelli ve Sinema caddelerindeki evlerin yanı sıra Yeşilyurt ve Balaban ilçelerindeki evler de önemlidir.

BİBLİYOGRAFYA :

F. Grenard, *Asie accidentale*, Paris 1929, s. 100-111; Gabriel, *Voyages*, I, 263-275; Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, Ankara 1969, s. 109-110; Rahmi Hüseyin Ünal, "Notes sur l'ancien reseau routier entre Malatya ve Diyarbakır", *V. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi*, Budapest 1975, s. 881-889; a.mlf., "Doğu Anadolu'da Bilinmeyen Üç Selçuklu Hanı", *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, sy. 2, İzmir 1983, s. 106-118; Nejat Göyünç, *Malatya'dan Görüş*, İstanbul 1985; a.mlf., "Eski Malatya'da Silahtar Mustafa Paşa Hanı", *TED*, sy. 1 (1970), s. 63-92; Hüseyin Yurttaş, "Sivas-Malatya Kervan Yolu", *II. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler*, İstanbul 1988, s. 243-247; Bekir Eskici, *Eski Malatya'daki Türk-İslam Eserleri* (yüksek lisans tezi, 1993), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; İsmail Aytaç, "Malatya-Elbistan Kervanyolu Güzergâhı ve Kurttepe Hanı", *VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Konya 1997, s. 35-47; a.mlf., *Malatya ve Yöresindeki Türk-İslam Dönemi Yapıları* (doktora tezi, 1998), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Malatya-Harpur Kervan Yolu Güzergâhı ve Kervansarayları", *Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu Bildirileri*, Elazığ 1999, I, 225-247; a.mlf., "Selçuklu Döneminde Malatya-Kahta Kervan Yolu ve Kervansarayları", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri*, Konya 2001, I, 49-60; a.mlf., "Malatya Yeni Camii", *Tarla*, sy. 97/7, İstanbul 1997, s. 54-57; Hülya Turgut, "Geleneksel Malatya Evleri", *17. Türk Eleri Haftası (Seminerler)*, İstanbul 1999, s. 10-20; Zeki Oral, "Malatya Kitabeleri ve Tarihi", *TTK Bildiriler*, III (1948), s. 434-439; Erol Özbilgen, "Eski Malatya'da Silahtar Mustafa Paşa Hanının Restitüsyonu Hakkında", *TED*, sy. 1 (1970), s. 93-102; Bekir Deniz, "Malatya

Türk Ev Mimarisinin Ana Hatları", *Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni*, sy. 11-12, İstanbul 1980, s. 19-23; Bozkurt Ersoy, "Eski Malatya (Battalgazi) Türk-İslam Eserleri", *Kültür ve Sanat*, sy. 16, Ankara 1992, s. 11-15; Celal Yalvaç, "Yusuf Ziya Paşa Camisi ve Maraşlı Müşir Süleyman Paşa", *Malatya Kültür*, sy. 1, Malatya 1994, s. 26-30; Mehmet Külahcı – Hüseyin Temiz, "Yeşilyurt Yöresel Mimari Örnekleri", *Mimarlık*, sy. 254, İstanbul 1997, s. 18-21.

İSMAİL AYTAÇ

MALATYEVİ

(bk. MUHAMMED b. GÂZİ).

MALAVİ

Güneydoğu Afrika'da bir ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
II. TARİH

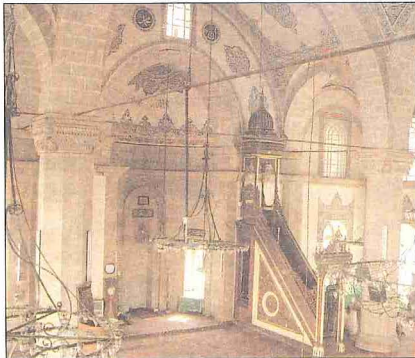
Batıda Zambiya, kuzeydoğuda Tanzanya, güneydoğu, güney ve güneybatıda Mozambik ile kuşatılan Malavi'nin (eski adı Nyasaland) denize kıyısı bulunmamaktadır. Resmî adı Republic of Malawi olan ülkenin yüzölçümü 118.480 km², nüfusu 10.701.824 (2002), başşehri Lilongwe (440.471), diğer önemli şehirleri Blantyre (502.053), Mzuzu (86.980) ve eski başşehir olan Zomba'dır (65.915).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Malavi'nin yüzey şekilleri arasında en dikkat çekici unsur doğudaki büyük fay hattıdır. Güneydoğu Afrika'da Göller bölgesinden başlayarak kuzeyde Türkiye sınırları içine Kahramanmaraş'a kadar uzanan dünyanın en uzun fay çizgisi (yaklaşık 6000 km.) bu ülkeden de geçer. Doğu sınırı üzerinde bulunan ve doğu yarısı komşu ülkelere de taşan Malavi gölü bu çukurluğa yerleşmiş tektonik bir göldür. Afrika'nın üçüncü büyük gölü olan (30.800 km²) bu göl fazla sularını Shire nehri vasıtasıyla Zambézi nehrine boşaltır. Söz konusu tektonik çukur dışında Malavi gölünün batısındaki Lilongwe platosu, kuzeydeki Nyika ve Viphya platoları ile güneyde Shire nehrinin doğusundaki Mulanje dağlık kesimi Malavi'nin önemli yeryüzü şekillerini oluşturur. Bu kesimdeki Sapitwa zirvesi (3002 m.) ülkenin en yüksek noktasıdır.

Tropikal iklimle sahip olan ülkede mayıs-ekim arası kurak, kasım-nisan arası yağışlı olmak üzere iki farklı mevsim yaşanır. Alçak bölgelerde sıcaklık yıl boyunca

Malatya Yenicamii ve içinden bir görünüş

yüksektir. Ülke yüzeyinin % 19'u ormanlarla kaplıdır. Bir kısmı savan tipindeki ormanlarda abanoz, tik ağacı ve maun gibi kerestesi makbul ağaçlar da bulunur.

Kilometrekareye doksan kişi düşen ülkede nüfus dağılımı düzenli değildir ve nüfus daha çok ülkenin güney yarısında toplanmıştır. Sıcaklığın hafiflemiş olduğu yüksek plato alanları alçak kesimlere göre daha çok nüfus barındırır. 15.000 kadar Asyalı, 10.000 kadar Avrupalı dışında nüfusun büyük çoğunluğunu çeşitli etnik gruplar halinde yerli zenciler oluşturur. Nüfusun büyük bir kısmı hristiyan olup (% 65) geri kalanları Afrika'nın geleneksel dinlerine mensup kişilerle müslümanlar (nüfusun üçte biri kadar) meydana getirmektedir.

Malavi dünyanın önde gelen çay üreticilerinden biridir. Ayrıca tütün, pamuk, yer fıstığı, tung (bir çeşit yağ bitkisi), yerli halkın beslenmesinde önemli yer tutan nişastaca zengin manyok, pirinç ve darı yetiştirilir. Hayvancılık fazla yaygın değildir; göl balıkçılığına daha çok önem verilir. Yer altı zenginliği olarak boksit yataklarına sahiptir. En önemli endüstri kolu tütün işleme endüstrisidir. Bunun yanında sabun, çimento, nikotin sülfatı ve giyim endüstrisi önem taşır. Çay, tütün, pamuk, nikotin sülfatı gibi ürünler ülkenin başlıca ihraç maddeleridir. Malavi denize kıyısı olmadığı için ihracatını komşusu Mozambik'in Beira Limanı'ndan yararlanarak yapar. İthalât ve ihracatında İngiltere başta gelir. Dışarıdan aldığı mallar arasında tekstil, otomobil, çeşitli araç ve aletler ilk sıralarda yer almaktadır.

II. TARİH

Antropolojik incelemelerden Malavi'de milâttan önce X. yüzyıldan itibaren insanların yaşadığı anlaşılmaktadır. Bölge milâttan sonra I ve IV. yüzyıllarda Bantu kavmi tarafından istilâ edilmiştir. Ülkenin bilinen yazılı tarihi, Doğu Afrika sahillerindeki müslümanların iç bölgelere nüfuz ettikleri XIII-XIV. yüzyıllarda başlamaktadır. Somali'den Güney Afrika'ya kadar uzanan sahil boyunca kurulan şehir devletlerinde yaşayan Arap asıllı müslümanların Bantu soylu Afrika yerlileriyle karışması sonucu ortaya çıkan Sevâhilî toplumu VIII. yüzyıldan itibaren kıtanın iç bölgeleriyle ticaret yapıyordu. Özellikle Kilve Sultanlığı, XIV. yüzyıldan itibaren Zambèzi nehri boyunca ve Malavi gölü civarında yaşayan kabilelerle ticarî münasebetler kurdu. 1480'de oluşturulan Malavi

Konfederasyonu, XVI. yüzyılda Malavi'nin ortasında ve güneyinde kalan toprakların büyük bir kısmına hâkim oldu. Portekiz donanmasının 1505 yılında Kilve'yi ve ardından Kızıldeniz'e kadar uzanan sahil şehirlerini işgal ederek yakıp yıkmaları müslümanların Doğu Afrika sahillerindeki hâkimiyetini zayıflattı. Portekizliler 1530'lu yıllarda Zambèzi nehri boyunca ilerlediler ve buralarda ele geçirdikleri müslümanları köleleştirerek Brezilya'ya götürdüler. İstilâdan kaçan müslümanlar daha ziyade kıtanın iç taraflarına yöneldiler. Malavi Konfederasyonu'nun hâkimiyetindeki toprakların kuzeyinde yaşayan Niyakyusalar 1600 yılı civarında bir krallık kurarken Nyasa gölünün doğusundan gelen göçmenler Çikulamayembe adlı devletin temellerini attılar.

Malavi gölü kenarında yaşayan Yao kabilesi müslüman olduktan sonra Zengibar Sultanlığı'na bağlandı. Araplar'la ve Sevâhilîler'le münasebetlerinde müstakil konumunu korumayı başaran bu kabilenin ileri gelenleri bölgede ticarî ulaşım konusunda yegâne söz sahibiydiler. Yao'lar zaman zaman kıtlık sebebiyle Zengibarlı tâcirlerle anlaşış Malavi'nin iç bölgelerine, Çiçeva kabilesinin yaşadığı bölgeye göç ettiler ve burada yaşayan Lomwe, Njanja ve Mang'anja kabilelerini kısmen İslâmlaştırdılar.

XIX. yüzyılda Zengibar'ın ileri gelenlerinden Sâlim b. Abdullah, Tanzanya'nın Ujiji ve Kilve şehirlerinde bir müddet kaldıktan sonra ailesi ve arkadaşlarıyla birlikte Nkhotakota'ya geldi. Çiçeva kabilesinin reisi Marenga ile anlaşış Malavi gölünün batı kıyısında bir ticaret merkezi kurdu. 1840'ta kendisini önce Marimba sultanı, ardından Sevâhilî dilinde sultan anlamında da kullanılan "jumbe" ilân eden Sâlim b. Abdullah'ın Nkhotakota'da kurduğu idareye "jumbeler dönemi" denildi. Sâlim b. Abdullah, Yao kabilesi sayesinde sahildeki Kilve ve Lindi adalarına ticarî mallarını kolayca sevk ederek Zengibar Sultanlığı'nın bu bölgeye dikkatini çekti. 1860'ta vefat edince yerine sırasıyla Mwingi-Mguzu ve Zengibarlı Mwingi Kisutu geçti. Malavi'ye İslâmiyet 1860'lı yıllarda Sevâhilî dili konuşan Cembeler sayesinde yayıldı. Hristiyanlık da aynı tarihlerde misyonerler vasıtasıyla yayılmaya başladı.

Mwingi-Kisutu'nun 1894 yılında vefatından sonra yerine geçen oğlu Mwingi Kheiri, bir yandan Arap ve Sevâhilî tüccarların İngiliz tüccarlara karşı verdiği

mücadeleyi, diğer yandan tamamına yakını müslüman olan Yao kabilesinin sömürgeciliğe karşı direnişini destekledi. Bunun üzerine bölgeyi ele geçirmeyi hedefleyen İngilizler 1895'te Mwingi Kheiri'yi tahttan indirerek Zengibar'a sürdüler, bölgede yaklaşık bir asırdır faaliyet gösteren Arap ve Sevâhilî tüccarları da Malavi'den uzaklaştırdılar.

Malavi gölünün doğusunda bugünkü Mozambik sınırları içindeki Rovuma'dan gölün güney tarafına göç eden Yao kabilesi reislerinden III. Makanjira Banali 1870 yılında müslüman oldu; diğer kabile reislerinden Mataka, Jalasi ve Mponda da onun ardından müslüman oldular. Malavi'de İslâmiyet'in yayılmasını sağlayan ikinci önemli Zengibarlı Mlozi'dir. 1887'de kendini Ngonde sultanı ilân eden Mlozi, İngiliz sömürgeciliğine karşı giriştiği savaşa öldürüldü.

Portekiz, Doğu Afrika'daki sömürgesi Mozambik'i Malavi'ye doğru genişletmeye başlayınca İngiltere 1883 yılında buraya bir konsolos yerleştirdi. Aslında Portekiz, Berlin Konferansı'nın (1885) ardından Mozambik'ten Angola'ya kadar uzanan bir sömürge kurmayı planlamıştı. Ancak İngiltere, Malavi'de bulunan misyonerleri sayesinde Portekizliler'in buraya girmesini engelledi. 1891'de İngiltere ile Portekiz arasında imzalanan anlaşmayla Zimbabve'nin doğu sınırı sabitleştirilirken Nyasaland (Malavi) İngiliz nüfuz bölgesi ilân edildi ve Sir Harry Johnston bölgenin ilk sömürge valisi oldu. Berlin Konferansı'nın ardından bölgede İngiltere adına her türlü tasarruf hakkına sahip olan British South Africa Company, Güney Afrika'dan sonra bugünkü Zambiya ve Zimbabve'yi Rodezya, Malavi'yi ise Nyasaland adıyla kendi ticarî bölgesi ilân etti.

1907'de Nyasaland ismiyle resmen sömürgeleştirdikleri Malavi'nin idaresini yürütme ve yasama meclisleriyle desteklenen bir sömürge valisine veren İngilizler ülkeyi Rodezya ile birlikte 1953 yılında bir federasyona dönüştürdüler. Ancak kendilerine çok az sandalye verildiği için Malavi halkı federasyona karşı çıktı. Malavililer 1963'te tekrar müstakil sömürge statüsü kazanana kadar mücadele ettiler.

Müslümanlar sömürgeciliğe rağmen tebliğ faaliyetinden vazgeçmediler. Şeyh Abdullah b. Hacı Mkwande ve Şeyh Sâbit b. Muhammed Ngaunje, Malavi'nin çeşitli bölgelerini dolaşıp bilhassa Yao kabilesi arasında İslâmiyet'i yaymaya devam ettiler. Yeni camiler inşa ettikleri gibi eğitim

tikleri gençler arasından birçok İslâm davetçisi yetiştirdiler. Özellikle Yaolar içinde yaygın olan Şâzelîyye ve Zengibar sultanlarının himayesindeki Kâdiriyye tarikatları Malavi'de İslâmiyet'in benimsenmesinde önemli rol oynadı. Şâzelîyye tarikatının önce Komor adalarında, ardından Doğu Afrika'da yayılmasında Komorlu Şeyh Ma'rûf'un büyük etkisi olmuştur.

Yao kabilesinin reisleri V. Mutaka Csonga'nın öncülüğünde Alman, İngiliz ve Portekizliler'e karşı 1912 yılına kadar yürüttükleri mücadelenin sonuçsuz kalması üzerine ülke tamamen sömürgeleşti. XX. yüzyılın başında ülke nüfusunun % 60-65'i müslüman iken bu oran İngiliz sömürgeciliği ve misyoner faaliyetleriyle % 30-35 seviyesine kadar düştü. 1830 yılından itibaren Doğu Afrika'da faaliyet göstermeye başlayan misyonerler karşılarında tek engel gördükleri müslümanlara karşı saldırgan tavır takındılar. 1850'de Mangochi'de Church of Scotland ile başlayan eğitim faaliyetleriyle Yao ve Çiçeva kabilelerini hristiyanlaştırmayı amaçladılar. 1859'da Malavi'ye gelen David Livingstone'nun önderliğinde ülkenin her tarafında misyoner okulları açıldı. Sömürge idaresi ülkedeki her türlü eğitim faaliyetini misyoner okullarına bıraktı. Hristiyan ismi alıp vaftiz olmayı kabul edenler dışında müslüman çocukları okullara kaydedilmedi. Müslümanlar buna tepki olarak kendi bölgelerinde misyoner okulu açılmasına ve kilise inşasına müsaade etmediler. Ancak eğitim göremedikleri için işçilik ve hizmetçilik yapan müslümanlar arasında hristiyanlığı benimseyip papaz, öğretmen ve teknik eleman olarak yetişenler de oldu. Malavi kilisesi 1944 yılına kadar bütün okulların idaresini elinde tuttu. Müslüman çocukları ücretsiz olduğu için ilkokula devam etseler de ücretli olan ortaokullara sadece kilisenin ücretini karşıladığı öğrenciler gidebiliyordu. Kilselerin 1950'de başlattığı müslümanları hristiyanlaştırma girişimleri bugün de sürmektedir.

Malavi'de eğitim faaliyetlerine aslında müslümanlar öncülük etmişlerdir. 1910'da sömürge valisi olan Alfred Sharpe her Yao köyünde bir cami ve müslüman tüccar bulunduğundan bahsetmekteydi. Müslümanların Arap harflerini kullandıkları Sevâhilî dilindeki eğitimlerine son veren İngilizler alfabeği de Latin harflerine çevirdiler. Müslümanların kendilerine ait okullar açmak için 1926 yılında sömürge idaresine yaptıkları başvuru 1930'da sonuç verdi ve bazı okullar açıldı. Fakat ki-

lisenin baskısıyla bu okullar bir yıl sonra kapatıldı. 1946'da müslümanların Chiradzulu, Zomba ve Mangochi'de yeni okullar açmasına izin verilince bunların idaresi Central Body Muslim Education'a bırakıldı. Bu kurum, daha sonra Malavi müslümanlarını bir araya getiren Muslim Association of Malawi'ye dönüştü. Bu tarihten 1962 yılına kadar ülke genelinde açılan müslüman okulu sayısı yirmi dokuzaya ulaştı. Bunlardan sadece yedisi sömürge idaresi tarafından destek gördü, diğerleri kapandı veya zor şartlar altında eğitimlerine devam edebildi. 1980'li yıllarda Küveyt'in karşıladığı paralarla müslüman çocukları için yeni okullar açıldı. İslâm eğitimi almak üzere Zengibar ve Kenya'nın Mombasa şehrine gönderilen gençlerin Malavi'ye dönmeleri ülkede İslâmiyet'in güçlenmesine katkı sağladı. Bağımsızlık sonrası müslümanların eğitime ilgileri artmakla birlikte 2003 yılında ülkenin tek üniversitesinde 6000 öğrenci arasında sadece altmış beş müslüman öğrenci bulunmaktaydı. Malavi müslümanları Şâfiî, ülkeye Asya'dan göç eden müslümanlar ise genelde Hanefî mezhebine mensuptur.

Bir ziraat ülkesi olan Malavi'den sömürge döneminde komşu devletlere çok sayıda insan göç etti. Zambiya ve Güney Afrika'daki madenlerde çalışmak üzere yüz binlerce müslüman Malavili erkek köylerinden ayrıldı. Arazi işleri için ihtiyaç duyulan işgücünü karşılamak üzere ülke içinden ve Mozambik'ten bu köylere gelen hristiyan erkeklerden bir kısmı müslüman kadınlarla evlenerek çocukla-

ryla birlikte onları da hristiyanlaştırdılar. Böylece çok sayıda müslüman köy din değiştirdiği için müslümanlar güç kaybettiler ve sömürge döneminde önemli bir etkinlik gösteremediler.

Malavi 1964'te bağımsızlığını elde etti. Bağımsızlık sonrasında, Amerika Birleşik Devletleri'nde tıp eğitimi gören presbiteryen kilisesine bağlı Hastings Kamuzu Banda'nın kurduğu ve diktatörlüğe dönüştürdüğü yönetim döneminde müslümanlar sömürge devrinde olduğu gibi başta eğitim olmak üzere birçok alanda geri plana itildiler. 1992 yılında Malavi'de hızlı siyasî değişim süreci başladı. The Democratic Front adlı siyasî partinin başkanı olan müslüman Bakili Muzuli ülkeyi diktatörce idare eden Hastings Kamuzu Banda'ya karşı ciddi bir muhalefet hareketi oluşturdu. 1994'te çok partili siyasî hayata geçildi ve yapılan seçimi Muzuli kazandı. 1980'lerde başlayan İslâmî hareket yayıldı, hareketin Shuaibu Attimu gibi önde gelenlerinden bir kısmı kurulan hükümette görev aldılar. 1999 yılında devlet başkanlığı seçimini ikinci defa kazanan Bakili Muzuli Küveyt, Libya ve Sudan gibi ülkelerle yakın iş birliğine girerek ülkede yaptığı birçok yatırım için malî destek aldı. Muzuli döneminde Millî Eğitim Bakanlığı okullardaki İncil dersini kaldırarak yerine dünya dinleri dersini koydu. Bu derste İslâmiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik okutulmaya başlandı.

Ülkenin eski başşehri olan Zomba, Malavi müslümanlarının merkezi olarak kabul edilmektedir. 1940 yılında Asyalı müslümanların da yardımıyla Muslim Educa-

Malavi'nin Blantyre şehrinde Hintli müslümanların inşa ettiği cami

tion Association bu şehirde kuruldu. Mangochi, Mulanje, Blantyre, Machinga, Dedza, Chiradzulu, Lilongve, Salima ve Nkhokota müslümanların yoğun olarak bulunduğu diğer şehirlerdir. 1984'te ülke genelinde cuma namazı kılınan 6000 camii bulunuyordu. Malavi müslümanlarının kurdukları Limbe Muslim Jamaat, The Lilongwe Muslim Jamaat, The Kanyenda Mohammedan Schools Association, Nuru Islam Association gibi kuruluşlar The Muslim Association adı altında toplanmıştır. Ülkenin her tarafında müslüman çocuklarını eğiten Kur'an okulları bulunmaktadır.

1928'den itibaren Hindistan'dan Malavi'ye genellikle ticaretle uğraşan müslümanlar gelmeye başladı. Bunlar özellikle Blantyre ve Zomba şehirlerinde cami ve medreseler inşa ettiler. 1950-1960 yılları arasında Güney Afrika üzerinden yeni bir Asyalı müslüman göçü oldu; göçmenler daha ziyade Lilongve, Zomba, Limbe ve Blantyre'e yerleşmeyi tercih ettiler.

Müslümanlar sömürgecilik döneminde ve bağımsızlık sonrasında misyonierlerin idaresindeki okullara devam edemediklerinden ülkede devlet memuru olarak çalışan müslüman sayısı yüzde bir seviyesindedir. 1970'li yıllarda müslüman gençler ilk ve orta öğretim okullarına, üniversitelere ve teknik okullara devam etmeye başladı. 1975'te Güney Afrika'daki müslümanlarla münasebetler geliştirildi. İki yıl sonra Güney Afrika'da yapılan müslüman gençlik konferansına Malavili müslüman gençler de temsilci gönderdiler. III. Güney Afrika Müslüman Gençler Konferansı'nın 1981 yılında Malavi'nin Blantyre şehrinde toplanması ülkede İslâmî faaliyetleri güçlendirdi. Küveyt'te kurulan Malawi Muslim Commitee adını 1982'de Africa Muslim Agency olarak değiştirdi. Bu kurumun görevlendirdiği Şeyh Sa'd et-Tâlib'in Malavi'deki gayretleriyle on yıl içinde 300 cami, yirmi eğitim merkezi ve iki klinik açıldı. Malavi'de İslâmiyet'in canlanmasında Doğu Afrika sahillerinden gelen âlimler ve Pakistan Tebliğ Cemaati mensupları da etkili olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmud Brelvi, *Islam in Africa*, Lahore 1964, s. 309-318; G. Shepperson, "The Jumble of Kotsa and Some Aspects of the History of Islam in British Central Africa", *Islam in Tropical Africa* (ed. I. M. Lewis), Oxford 1966, s. 193-207; G. de Bosschère, *Autopsie de la colonisation*, Paris 1967, s. 185-186, 274; J. M. Cuq, *Les musulmans en Afrique*, Paris 1975, s. 477-

482; Türkkiye Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara 1977, s. 464-466; A. J. Wills, *An Introduction to the History of Central Africa Zambia, Malawi and Zimbabwe*, Oxford 1985, tür.yer.; F. Renault, *Tippo-Tip un potentat arabe en Afrique centrale au XIXème siècle*, Paris 1987, s. 10, 181-182, 217; C. Coulon, "Vers une sociologie des confréries en Afrique orientale", *Les voies de l'Islam en Afrique orientale* (ed. F. Constantin), Paris 1987, s. 111-133; A. Msiska, "Malawi", *World Survey of Islamic Manuscripts* (ed. G. Roper), London 1993, II, 241-257; A. P. H. Thorold, "Metamorphoses of the Yao Muslims", *Muslim Identity and Social Change in Sub-Saharan Africa* (ed. L. Brenner), London 1993, s. 79-90; a.mlf., "The Muslim Population in Malawi", *al-'Ilm*, XIII, Durban 1993, s. 71-76; Aydoğan Köksal, *Afrika, Genel ve Ülkeler Coğrafyası*, Ankara 1999, s. 121-124; Mohamed Amra, *Fourteen Centuries of Islam in Africa*, Dormerton 2001, s. 13-17; Muhammed H. A. Kulesi, "The Situation of Muslim Minorities in Africa and Their Role in Society-Malawi as a case of Study", *Conference Muslim Minorities in Africa, Accra-Ghana, 20-22 January 2003* (İSAM Dokümantasyon Servisi Malavi dosyası); Ibrahim A. G. Panjwani, "Muslims in Malawi", *JIMMA*, 1/2 (1979), s. 158-168; M. Ali Kettani, "Muslim East Africa: An Over-View", a.e., IV/1-2 (1982), s. 104-119; K. T. Brethren, "Muslims in Malawi", *The Muslim World League Journal*, IX/6, Makkah 1982, s. 59-61; D. S. Bone, "Islam in Malawi", *Journal of Religion in Africa*, XIII/2, Leiden 1982, s. 126-138; a.mlf., "The Muslim Minority in Malawi and Western Education", *JIMMA*, VI/2 (1985), s. 412-419; S. V. Sicard, "Islam in Malawi", a.e., XIV/1-2 (1993), s. 107-115; a.mlf., "The Arrival of Islam in Malawi and the Muslim Contribution to Development", a.e., XX/2 (2000), s. 291-311; P. G. Forster, "Religion and the State in Tanzania and Malawi", *JAAS*, XXXII/3-4 (1997), s. 163-184; *Journal of Religion in Africa* (Malawi, A Special Issue in Honour of Matthew Schoffeleers), XXIX/4, Leiden 1999.

AHMET KAVAS

MALAY

(bk. MALEZYA).

MÂLÂYÂNİ

(مالايني)

Kişinin

dinî ve dünyevî hayatı bakımından fayda sağlamayan gereksiz söz ve davranışları ifade eden bir tabir.

Sözlükte "kişi için bir anlam ve değer taşımayan, onu ilgilendirmeyen" mânasındaki mâ lâ-ya'nî tabiri "insanın yapmaması halinde günah işlemiş olmaya çağrı, şahsının veya malının zarar görmeyeceği davranışlar" (krş. Gazzâlî, III, 113); "kişinin ihtiyaç duymadığı, kendisi için

gerekli olmayan, fayda sağlamayan işler, fuzûlî sözler" (Teftâzânî, s. 57) olarak açıklanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de mâlâyânî tabiri geçmemekle birlikte abes (boş, amaçsız, gereksiz iş) (el-Mü'minûn 23/115), lağv (boş ve mânasız söz) (el-Mü'minûn 23/3; el-Kasas 28/55), lehv ve la'b (oyun ve eğlence) kelimeleri mâlâyânîye yakın anlamlarda kullanılmıştır. Ayrıca insanların hayatlarını din ve dünyaları için hayırlı, yararlı işlerle zenginleştirmeleri gerektiğini ifade eden pek çok âyet vardır. Hadislerde ise mâlâyânî tabiri geçmektedir. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'inde bir bab, çok soru sormanın ve kişinin kendisini ilgilendirmeyen (mâ lâ-ya'nî) işler yapmaya kalkışmasının mekruh olduğuna dair hadislerle ayrılmıştır ("İ'tişâm", 3). Hz. Peygamber, İslâm ahlâk kültüründe mâlâyânînin terim halini almasına kaynaklık eden bir hadisinde, "Kişinin mâlâyânîyi terketmesi müslümanlığının güzelliğindendir" demiştir (*Müsned*, I, 201; İbn Mâce, "Fiten", 12; Tirmizî, "Zühd", 11). Bu hadis, başta kırk hadis literatürü olmak üzere daha çok ahlâka dair hadislerin toplandığı eserlerde "İslâm'ın merkezî ilkelere" (medârü'l-İslâm), "ahlâkın temel prensipleri" (usûlü'l-edeb) ve "iyi davranış kurallarının özeti" (cimâu âdâbi'l-hayr) sayılan dört hadisten biri olarak gösterilmiştir (diğerleri şunlardır: "Allah'a ve âhiret gününe iman eden kişi ya hayır söz söylesin ya da sussun" [Buhârî, "Edeb", 31, 85]; "Kendisine öğütte bulunmasını isteyen bir kişiye Resûl-i Ekrem, 'Öfkene hâkim ol' buyurmuştur" [Buhârî, "Edeb", 76]; "Kişi kendisi için sevip istediği bir şeyi din kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz" [Buhârî, "İmân", 7]). Hz. Lokman'ın, ahlâk ve erdemde bulunduğu düzeye ulaşmasını doğru sözlü olmasına, emanete riayet etmesine ve mâlâyânîyi terketmesine borçlu olduğunu belirttiğine dair Mâlik b. Enes'in aktardığı rivayet (*el-Muvatta'*, "Kelâm", 17), İslâm kültüründe bu davranışların evrensel ahlâk normları olarak tanındığını göstermektedir.

Kaynaklarda hadislerde geçen mâlâyânî tabiri, açıkça haram kılınmış veya haram olup olmadığı şüpheli söz ve davranışların yanında mekruhları, hatta yaparına göre gereksiz olan mubahları da kapsayacak şekilde açıklanmıştır. Hz. Peygamber'in mâlâyânîyi terketmeyi kişinin müslümanlığının güzelliğinden sayması, bir davranışın mâlâyânî olup olmadığının şahsî isteklere göre değil İslâmî ilkelere